

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН УДИРДЛАГА

МӨРДӨН ШАЛГАХ АЖИЛЛАГААГ МЭРГЭЖЛИЙН УДИРДЛАГААР ХАНГАХ ЭРХ ЗҮЙН ХЭЛБЭР, ТҮҮНИЙ ХУУЛЬ ЗҮЙН УЧИР ХОЛБОГДОЛ

Б.ОДБААТАР

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн Цагдаагийн удирдлага, стратегийн профессорын багийн профессор, хууль зүйн доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

Товч агуулга: Энэхүү нийтлэлээр мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах албаны даргын хуулиар олгогдсон эрх хэмжээ, түүний хууль зүйн үр дагавар, хэрэгжилтийн практик туршлага зэргийг судлан судлаачийн зүгээс үнэлэлт дүгнэлт өгөхийг зорилоо.

Түлхүүр үгс: Мөрдөх шалгах ажиллагаа, мөрдөн шалгах алба, мөрдөн шалгах албаны даргын эрх хэмжээ, мөрдөгчийн ур чадвар.

Оршил

Хууль сахиулах байгууллага тэр дундаа гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлох, мөрдөн шалгах ажиллагаагаар хэргийн бодит байдлыг тогтоох чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа мөрдөгчийн үйл ажиллагаанд хууль ёс, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих явдал гарч, ард иргэдийн дунд ч тэдний үйл ажиллагааны шудрага, ил тод байдалд итгэх итгэл төдийлөн сайнгүй, сэтгэл дундуур байгаа нь хуулийн байгууллагын нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлж байна. Иргэд, байгууллагаас 2022 онд ирүүлсэн цагдаа, хууль хяналтын байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотойгоор гаргасан нийт гомдол, мэдээллийн 60-70 хувь нь цагдаагийн алба хаагчдын үйл ажиллагаатай, түүний 50-60 хувь мөрдөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой гаргасан гомдол, мэдээлэл эзэлж байна. Тухайлбал, 2022 онд иргэд, байгууллагаас нийт 684 гомдол, мэдээлэл хүлээн авч шалгасны 302 нь цагдаагийн алба хаагчдын, 158 нь мөрдөгчийн үйл ажиллагаатай холбогдуулан гаргасан гомдол, мэдээлэл байна.

Нөгөө талаар гэмт хэрэгтэй тэмцэх, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж шалгаж тогтоох уламжлалт

арга, тактик өнөөгийн шаардлагад нийцэхгүй цаашлаад хуучин арга барилаар тэмцэх боломжгүй болж, харин уг ажиллагаанд бусад өндөр хөгжилтэй орны туршлагыг өөрийн орны онцлог нөхцөл байдалд тохируулан нэвтрүүлэх, шинжлэх ухаан, техникийн үсрэнгүй хөгжлийн ололт, амжилтыг ашиглах явдал зүй ёсоор шаардагдаж байна. Энэхүү үүссэн нөхцөл байдлын үндсэн дээр мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах түүний үйл ажиллагаанд хууль ёс, хүний эрхийг хангах, зөрчил, дутагдал гаргахгүй байхад чиглэсэн бодитой ажлыг удирдлагын зүгээс хэрэгжүүлэх шаардлага зүй ёсоор урган гарч байна. Мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах, гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлох ажиллагаанд бодит байдлаар мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх ажлыг орчин үеийн менежментийн удирдлагын онолтой хослуулан хэрэгжүүлж, улмаар эрх зүйн болон зохион байгуулалтын орчин нөхцлийг сайжруулан шинэ шатанд гаргаснаар дээрхи зөрчил, дутагдал гарахгүй байх нөхцөл боломжийг бүрдүүлнэ гэж дүгнэж байна.

Үндсэн хэсэг

Мөрдөн шалгах ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах гэдэг нь гэмт хэргийг нотлоход чиглэсэн мөрдөн шалгах ажиллагаа Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль -ийн заалт, шаардлагын дагуу явагдаж байгаа эсэхийг хэргийн явцад шалгаж илэрсэн зөрчлийг засуулах, уг ажиллагаанд оролцогчдын эрхийг хангах, хүний эрх, эрх чөлөө хууль ёс зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, зөрчигдсөн үйлдлийг таслан зогсоох, мөрдөгчид дэмжлэг, тусалцаа үзүүлэх, цаашлаад мөрдөн шалгах ажиллагаа шуурхай, саадгүй явагдах нөхцөл боломжийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн мөрдөх албаны даргын зүгээс хэрэгжүүлж байгаа удирдлагын үйл ажиллагаа юм.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйлд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах албаны даргын эрх хэмжээг хуульчилсан нь нэг талаас энэхүү субъектын бүрэн эрхийг хуулиар баталгаажуулсан сайн хэрэг боловч нөгөө талаас уг албан тушаалтан хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааны аль шатанд, түүнчлэн энэхүү ажиллагааны явцад үүссэн чухам ямар нөхцөл байдлын үед хуулиар олгогдсон эрх хэмжээгээ хэрэгжүүлэх нь тодорхой бус байна. Нэгэнт энэ талаар хуульд тодорхой тусгаж заагаагүй ч мөрдөх шалгах ажиллагаа явуулах албаны дарга нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх чиг үүрэг бүхий албан тушаалтан болохынхоо хувьд мөрдөн шалгах ажиллагааны эцсийн зорилгыг хангахад мэргэжлийн тусалцаа үзүүлэх үүднээс өөрийн санаачлагаар мөрдөн шалгах ажиллагааны аль ч шатанд мөрдөгчид дэмжлэг, тусалцаа үзүүлэн хуулиар олгогдсон энэхүү эрх хэмжээгээ хэрэгжүүлэх ёстой.

Мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах эрх хэмжээ нь дараах зорилготойгоор хэрэгждэг. Үүнд:

- Мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад мөрдөгч алдаа, дутагдал гаргахаас урьдчилан сэргийлэх;

- Мөрдөгчийн гаргасан алдаа, дутагдлыг илрүүлэх;

- Мөрдөн шалгах ажиллагааны үед гарсан алдаа, дутагдлыг залруулж түүнд мэргэжлийн дэмжлэг, тусалцаа үзүүлэх;

- Мөрдөгчийг мэргэшүүлэн сургах, түүний дадлага, туршлага, ур чадварыг дээшлүүлэхэд чиглэгдэнэ.

Мөрдөх албаны шат шатны даргын зүгээс мөрдөгчийг мэргэжлийн удирдлагаар хангах ажиллагаа дараах байдлаар тодорхойлогдоно. Үүнд:

1. Мөрдөн шалгах ажиллагааг зохион байгуулалтын болон мэргэжлийн удирдлагаар хангах замаар гэмт хэргийг илрүүлэх, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох талаар шуурхай зохицуулалт хийх;

2. Мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах үүргийг нэг, эсхүл хэд хэдэн мөрдөгчид даалгах;

3. Шаардлагатай гэж үзвэл тухайн хэрэгт хяналт тавьж байгаа прокурорт мэдэгдэж хэргийг нэг мөрдөгчөөс нөгөө мөрдөгчид шилжүүлэх;

4. Хавтаст хэргийн материалтай биечлэн танилцах, мөрдөн шалгах ажиллагаанд оролцох, мөрдөгчид дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор бичгээр зааварчилга өгч, биелэлтийг хангуулах;

5. Шаардлагатай тохиолдолд мөрдөгчийн бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх;

6. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад мөрдөгч хууль зөрчиж оролцогчид хохирол учруулахаас урьдчилан

сэргийлэх арга хэмжээ авах зэрэг хэлбэрээр явагдана.

Мэргэжлийн удирдлагаар хангах дээрхи эрх зүйн хэлбэр тус бүрийн онцлог, зорилго, чиглэлийн талаар дэлгэрэнгүй авч үзвэл:

1. Хавтаст хэргийн материалтай биечлэн танилцах. Мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах хамгийн чухал хэлбэрийн нэг нь мөрдөн байцаах нэгж, тасаг, хэлтсийн дарга өөрийн удирдлагад байгаа мөрдөгчийн шалгаж байгаа эрүүгийн хэргийн материалтай биечлэн танилцаж түүнд мэргэжлийн заавар, зөвөлгөө өгөх явдал юм. Энэхүү ажиллагааны үед мөрдөн байцаах нэгж, тасаг, хэлтэс, газрын дарга нь мөрдөгчийн шалгаж байгаа хавтаст хэргийн материалтай биечлэн танилцаж үнэлэлт, дүгнэлт өгнө.

Мөрдөн шалгах ажиллагааны сүүлийн жилүүдийн практикаас дүгнэлт хийхэд албаны дарга хэргийн материалтай биечлэн танилцах ажиллагаа гол төлөв мөрдөгчийн гаргасан шийдвэрийг үндэстэй эсэхийг хянахад чиглэгдэж байгаа нь ажиглагдаж байна. Тухайлбал, гэмт хэргийн талаар ирүүлсэн гомдол, мэдээллийг шалгаад эрүүгийн хэрэг үүсгэхээс татгалзах эсвэл эрүүгийн хэрэг үүсгэх шийдвэр гаргах үед, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ хэрэглэх шаардлагатай болсон үед түүнчлэн хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагаа дуусч прокурорын хяналтад шилжих үед албаны дарга зайлшгүй хэргийн материалтай биечлэн танилцаж байна. Гэхдээ зарим тохиолдолд энэхүү ажиллагаа нь чухал шаардлагатай цаг үедээ хэрэгжин мөрдөгчийг мэргэжлийн удирдлагаар хангаагүйн улмаас алдаа дутагдал гарсан жишээ баримтууд ч олноор байгаа нь одоогийн мөрдөн шалгах ажиллагаанд оршиж байгаа гол дутагдлын нэг юм.

Иймд мөрдөн байцаах нэгж, тасаг, хэлтсийн дарга өөрийн удирдлагад байгаа мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангаж, түүний шалгаж байгаа хэргийн материалтай биечлэн танилцаж мэргэжлийн заавар, зөвөлгөө өгөх хэлбэрийг байнга тасралтгүй явуулахаас гадна мөрдөгч нэг бүрт хүрч ажиллан түүнд байнгын туслалцаа үзүүлж, мөрдөн шалгах хэрэг бүрт хүрч анхаарал тавих нь чухал юм. Иймд мөрдөх албаны нэгж, тасаг, хэлтэс, газрын даргын эрүүгийн хэргийн материалтай биечлэн танилцах эрх хэмжээ нь мөрдөгчийн үйл ажиллагаанд гарч байгаа зөрчил, дутагдлыг илрүүлэх, цаашлаад түүнийг засаж, залруулан мөрдөн шалгах ажиллагааг хууль ёсны дагуу явуулахад шаардлагатай арга хэмжээг даргын зүгээс цаг алдалгүй авч хэрэгжүүлэх боломжийг олгож байгаа хамгийн үр өгөөжтэй хэлбэр гэж тодорхойлж болох юм.

Аль ч шатны мөрдөх албаны дарга өөрийн удирдлагад байгаа мөрдөгчийн шалгаж байгаа хэргийн материалтай биечлэн танилцах эрх хэмжээгээ хэрэгжүүлэхдээ дараах асуудалд гол анхаарлаа хандуулж мөрдөн шалгах ажиллагаа цаг тухайдаа, хууль ёсны дагуу, бүрэн хийгдэж байгаа эсэхийг тогтоож, түүнд үнэлэлт, дүгнэлт өгнө. Үүнд:

- Болсон үйл явдалд эрүүгийн хэрэг үүсгэх хангалттай үндэслэл байсан эсэх;

- Мөрдөн шалгах ажиллагаа (хэргийн газрын үзлэг, нэгжлэг, хураан авах, оролцогчдын байцаах, мэдүүлэг авах, шинжээч томилох гэх мэт тодорхой төрлийн ажиллагаа) цаг хугацаандаа хийгдсэн эсэх, түүний чанар, нотлох баримтыг цуглуулах ажиллагаа хуулийн заалт, шаардлагыг хангаж байгаа эсэх;

- Нотлох баримтын тал бүрийн байдал, мөрдөн байцаалтын

ажиллагаа бүх талын, иж бүрэн байх нөхцөл бүрэн хангагдсан эсэх;

- Яллагдагчаар татах үндэслэл байсан эсэх, яллагдагчид таслан сэргийлэх арга хэмжээ авсан үндэслэл нь хуулийн заалт, шаардлагад нийцэж байгаа эсэх;

- Мөрдөн шалгах ажиллагаанд оролцогч бусад этгээдийн хуулиар олгогдсон эрх ашиг хангагдаж байгаа эсэх;

- Мөрдөн шалгах тодорхой ажиллагааг төлөвлөлтийн дагуу хийж гүйцэтгэхдээ цагдаагийн бусад нэгж, албадтай тухайлбал эрүүгийн албатай хамтран ажилласан байдал түүний үр дүн, чанар;

- Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх бололцоог хангах ажилласан байдал, авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ (нуугдмал хөрөнгө олж илрүүлэх, битүүмжлэх гэх мэт);

- Эрүүгийн хэргийг хэрэгсэхгүй болгох үндэслэл байгаа эсэх зэрэг мөрдөн шалгах ажиллагааны тал бүрийн нөхцөл байдалтай биечлэн танилцаж мөрдөн шалгах ажиллагааны цаашдын чиг хандлагыг хуульд нийцүүлэн шуурхай явуулахад мөрдөгчид мэргэжлийн зөвлөгөөг өгнө.

Мөрдөх албаны дарга тодорхой график, хуваарийн дагуу аль ч хэргийн материалтай биечлэн танилцаж хуулиар олгогдсон эрхээ хэрэгжүүлэх бөгөөд харин мөрдөн шалгах ажиллагаа удаан хугацаагаар явагдаж байгаа эрүүгийн хэргүүд, түүнчлэн цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдан удаан хугацаагаар хоригдож байгаа яллагдагчийн шалгагдаж байгаа хэрэг мөн нэмэлт ажиллагаа явуулахаар шүүх, прокуророос буцсан хэрэг, илрээгүй хүнд гэмт хэргүүд, насанд хүрээгүй хүүхдээс үйлдсэн хэрэгт байнга анхаарал хандуулж эдгээр хэргийн явцтай тогтмол, цаг тухайд нь танилцаж мөрдөгчийг мэргэжлийн удирдлагаар

хангах, заавар, зөвлөгөө өгөх ажиллагааг хэрэгжүүлж ажиллах ёстой.

2. Мөрдөн шалгах ажиллагаанд оролцох. Мөрдөх албаны нэгж, тасаг, хэлтэс, газрын даргын үйл ажиллагаанд оршиж байгаа гол дутагдлын нэг нь мөрдөгчийн шалгаж байгаа хавтаст хэрэгт явагдаж байгаа мөрдөн шалгах тодорхой ажиллагаанд цаг тухай бүр оролцохгүй байх, түүнчлэн мөрдөгчид мэргэжлийн заавар, зөвлөгөөг хэрэгцээ, шаардлагатай цаг үед нь өгөхгүй байгаа явдал юм. Үүнийг нөгөө талаас нь авч үзвэл мөрдөх албаны дарга нь мөрдөгч бүрийн ажиллагаанд өдөр бүр тогтмол оролцоод түүнд заавар, зөвлөгөө өгч ажиллах боломж тэр бүр байхгүй нь мэдээж. Гэхдээ мөрдөн шалгах ажиллагааны олон жилийн практик үйл явцаас дүгнэхэд мөрдөх албаны болон бусад нэгж албадын дарга мөрдөн шалгах тодорхой чухал ажиллагаа тухалбал, хүний амь нас хохирсон болон бусад хүнд гэмт хэрэгт явуулах хэргийн газрын үзлэг, гэмт хэргийг илрүүлэхэд чиглэсэн бусад анхан шатны ажиллагаанд зайлшгүй оролцож мөрдөгчид мэргэжлийн туслалцаа, зөвлөмж өгч хамтран ажиллах нь туйлаас чухал байдаг. Хэргийн газрын үзлэгт албаны дарга оролцоогүй, хэргийн газрын үзлэг чанаргүй хийгдсэн, мөрдөгчийн ур чадвар дутагдсан зэрэг олон нөхцөл байдлаас хэргийн илрүүлэлтийн хувь заяанд ч сөрөг нөлөө үзүүлж болно.

Өнөөдрийн мөрдөн шалгах ажиллагааны практик үйл явцаас харахад мөрдөх албаны нэгж, тасаг, хэлтэс, газрын дарга гол төлөв олны анхаарал татсан, түүнчлэн олон нийтийг цочроосон, нийгэмд түгшүүрт байдал бий болгосон хүнд хэрэг үйлдэгдсэн үед мөрдөн шалгах ажиллагаанд оролцож мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах эрх хэмжээгээ

хэрэгжүүлж байгаа нь ажиглагдаж байна. Мөрдөх албаны болон бусад дэмжлэг үзүүлэх нэгж албаны дарга мөрдөгчийн ганцаараа хийж гүйцэтгэх боломжгүй бусдын дэмжлэг туслалцаа шаардлагатай бүх ажиллагаа эсвэл мэргэжлийн ур чадвар дутагдах тодорхой ажиллагаа бүрт биечлэн оролцож түүнд мэргэжлийн туслалцаа үзүүлж, удирдлага, зохион байгуулалтын шаардлагатай арга, ажиллагаагаар хангаж ажиллах ёстой. Энэ нь мэдээж уг хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааны цаашдын хувь заяанд бодит байдлаар нөлөөлж гэмт хэргийг нотлох, үйлдсэн этгээдийг олж тогтооход чиглэсэн мөрдөн шалгах ажиллагаа тал бүрийн, бодитой байх нөхцөл боломжийг бүрдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм.

3. Мөрдөгчид дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор бичгээр зааварчилгаа өгч, биелэлтийг хангуулах. Мөрдөх албаны даргын зааварчилгаа нь зөвхөн бичгийн хэлбэрээр мөрдөгчид өгөгдөх ба түүнийг мөрдөгч заавал биелүүлэх үүрэгтэй, бие даасан баримт бичиг юм. Зааварчилгаа нь гэмт хэргийн талаархи нотлох баримтыг цуглуулах, шалгах, үнэлэхтэй холбоотой байхаас гадна эрүүгийн хэргийн талаар мөрдөгчийн гаргах шийдвэртэй холбоотойгоор өгөгдөж болно.

Мөрдөх албаны дарга гол төлөв дараах чухал шийдвэр гаргах чиглэлээр мөрдөгчид зааварчилгаа өгч байна. Үүнд:

- Иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас ирүүлсэн гэмт хэргийн талаархи гомдол, мэдээллийг шалган уг үйл явдалд хавтаст хэрэг үүсгэн цаашид мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах үндэслэл байгаа эсэх;

- Яллагдагчаар татах хангалттай үндэслэл байгаа эсэх;

- Гэмт хэргийн зүйлчлэл оновчтой эсэх;

- Яллагдагчийн гэм буруугийн нотлогдох байдал;

- Яллагдагчид авах таслан сэргийлэх арга хэмжээний төрөл зэргийн талаар бичгээр мөрдөгчид зааварчилгаа өгнө.

Мөрдөн шалгах ажиллагааны сүүлийн жилүүдийн практик туршлага болон мөрдөх нэгжийн жилийн ажлын тайлан дүн мэдээний статистик тоо мэдээ баримтаас дүгнэлт хийхэд төв, орон нутгийн мөрдөн албаны дарга нар өөрийн удирдлагад байгаа мөрдөгчид бичгээр зааварчилгаа өгч биелэлтийг нь хангуулах ажиллагаа зохих түвшинд хэрэгжиж байгаа нь харагдаж байна. Энэ нь мөрдөх албаны даргын ажлыг үнэлэх, дүгнэх үзүүлэлтэд мөрдөгчид бичгээр зааварчилгаа өгч биелэлтийг нь хангуулж байх тухай үзүүлэлт орсон нь энэхүү эрх хэмжээг хуулиар тогтоосон бусад эрх хэмжээнээс илүүтэйгээр хэрэгжүүлсэн байгаа нь ажиглагдаж байна. Гэхдээ мөрдөх албаны нэгж, тасаг, хэлтэс, газрын дарга өөрийн удирдлагад байгаа мөрдөгчийн шалгаж байгаа эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй байгаа хэрэг, хүнд гэмт хэрэг, бусад олны анхаарал татсан ээдрээ, төвөгтэй хэрэг бүрийн явцтай биечлэн танилцаж улмаар цаашид хийх ажиллагаа, анхаарах асуудал, бусад шаардлагатай ажиллагааны талаар бичгээр зааварчилгаа өгч мэргэжлийн туслалцаа үзүүлж, удирдлагаар хангаж ажиллах нь түүний ажлын гол үзүүлэлтийн нэг юм. Мөн үүнээс гадна мөрдөгчид амаар зааварчилгаа өгч биелэлтийг нь хангуулж ажиллах боломж бий юу? гэсэн асуулт зүй ёсоор тавигдана. Хууль зүйн учир холбогдол талаас нь авч үзвэл хавтаст хэрэгт мөрдөгчид амаар зааварчилгаа өгөх, түүний биелэлтийг хангуулж ажиллах эрх хэмжээний талаар одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хуульд огт тусгаагүй байна. Гэтэл мөрдөн шалгах хойшлуулашгүй ажиллагаа,

мөн цаг хугацаа давчуу, тулгамдсан нөхцөл байдлын үед хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагааг цаг алдалгүй хэрэгжүүлэх үүднээс мөрдөгчид амаар зааварчилгаа өгч гүйцэтгэлийг тухай бүр хангуулж түүний үр дүнд үндэслэн цаашид хийгдэх ажиллагааны чиглэлийг зөв, хурдан тодорхойлж авах нөхцөл байдал олонтаа тохиолддог. Мөрдөх нэгж, албадын өдөр тутмын удирдлага, зохион байгуулалтыг хангах явцад ч мөн энэ байдал байнга тохиолдож байдаг. Энэ үед мэдээж мөрдөх албаны дарга заавал бичгээр мөрдөгчид зааварчилгаа өгч биелэлтийг хангуулна гэвэл учир дутагдалтай юм. Иймд мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах эрх зүйн хэлбэрт мөрдөгчид амаар зааварчилгаа өгч биелэлтийг нь хангуулж байх талаар тодорхой журам, заавар боловсруулан гаргаж, эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх нь чухал.

4. Мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах үүргийг нэг, эсхүл хэд хэдэн мөрдөгчид даалгах, шаардлагатай гэж үзвэл тухайн хэрэгт хяналт тавьж байгаа прокурорт мэдэгдэж хэргийг нэг мөрдөгчөөс нөгөө мөрдөгчид шилжүүлэх.

Мөрдөн шалгах ажиллагаа бодитой, тал бүрийн байх, хууль ёсыг хангах, түүнд оролцогчдын хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хангахад мөрдөх албаны нэгж, тасаг, хэлтэс газрын даргад хуулиар олгогдсон дээрхи эрх хэмжээ нь чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах явцад нэг мөрдөгчийн шалгаж байгаа хэргийг нөгөө мөрдөгчид шилжүүлэх бөгөөд энэхүү эрх хэмжээ нь албаны даргын өөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд хийгдэх ба мөн тухайн хэрэгт хяналт тавьж байгаа прокурорын зөвшөөрлөөр хэрэгждэг.

Нэг мөрдөгчийн шалгаж байгаа хэргийг нөгөө мөрдөгчид шилжүүлэх нь дараах нөхцөл байдлын аль нэг

хэлбэр бодитойгоор илэрсэн үед хэрэгждэг. Үүнд:

- Гэмт хэргийг түргэн шуурхай илрүүлэх мөн мөрдөн шалгах ажиллагааг цаг тухайд нь явуулах эсвэл мөрдөх ажиллагааны тал бүрийн, бодит байдлыг хангуулах хэрэгцээ шаардлага бий болсон (өөрөөр хэлбэл мөрдагчийн үйл ажиллагаанд алдаа, дутагдал гарсан);

- Мөрдөгч бүрийн ажлын ачаалалыг тэнцвэржүүлэх, тэдний ажлаа саадгүй түргэн шуурхай явуулах боломж, нөхцлийг хангах бодит байдал бий болсон;

- Мөрдөгчийн зүгээс уг хэрэгт цаашид мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах боломжгүй байгаа тухай өөрөө хүсэлтээ гаргасан;

- Хэргийн оролцогчоос мөрдөгчийг солих тухай гаргасан гомдол, санал ирснийг шалгаж улмаар мөрдөгчийг солих үндэслэл байгаа гэж үзсэн;

- Уг хэрэгт хяналт тавьж байгаа прокурор мөрдөгчийг солих тухай бичгээр даалгавар ирсэн зэрэг нөхцөл байдлын аль нэг хэлбэр үүсч түүнийг сайтар шалгаж судалсаны үндсэн дээр нэг мөрдөгчийн шалгаж байгаа хэргийг нөгөө мөрдөгчид шилжүүлдэг. Мөн түүнчлэн хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байгаа мөрдөгч удаан хугацаагаар томилолтоор өөр газар оронд ажиллах болсон, биеийн эрүүл мэндийн улмаас урт хугацаагаар өвчилж цаашид мөрдөн шалгах ажиллагааг үргэлжлүүлэх боломжгүй болсон зэрэг нөхцөл байдал үүссэн үед хэргийг өөр мөрдөгчид шилжүүлэх шаардлага гардаг.

Мөн түүнчлэн ээдрээ төвөгтэй, ихээхэн хэмжээний ажиллагаа шаардсан хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааг мөрдөгчийн хэсэг явуулж болох ба энэ нөхцөлд мөрдөх албаны дарга мөрдөгчийн ажлын хэсэг байгуулсан тухай тогтоол гаргаж энэ тогтоолдоо уг хэрэгт мөрдөн шалгах

ажиллагаа явуулах мөрдөгч нарын нэрс, түүний дотор хэсгийн ахлагч-мөрдөгчийн нэрийг тодорхой тусгана. Мөн хуулийн заалт, шаардлагын дагуу уг тогтоолыг яллагдагч, хохирогч, иргэний нэхэмжлэгч, хариуцагч, тэдгээрийн төлөөлөгчид танилцуулах ба тэдгээр нь аль ч мөрдөгчийг татгалзах хүсэлт гаргах эрхтэй.

Мөрдөн шалгах ажиллагааны олон жилийн практик туршлагаас харахад хэргийг нэг мөрдөгчөөс нөгөө мөрдөгчид шилжүүлэх эрх хэмжээг зарим нэг хэрэгт хэт хавтгайруулан хэрэглэсний улмаас хэрэг олон мөрдөгчийн гар дамжин шалгагдаж энэ нь эргээд хэргийн шийдвэрлэлтийн хувь заяанд сөргөөр нөлөөлөх, хэрэгт цугларсан нотлох баримтууд нь нотлох баримтын чанараа алдах, мөрдөн шалгах ажиллагаа хэт удааширч он удаан жилээр хэрэг шийдвэрлэгдэхгүй байх, цаашлаад хэргийн оролцогч нараас удаа дараа гомдол, санал гарах, эцэстээ хэрэг хүссэн үр дүнгээс өөр байдлаар шийдвэрлэгдэхэд хүрч байсан олон хэргийн жишээ баримт байдаг. Иймд мэргэжлийн удирдлагаар хангах эрх хэмжээг хэрэгжүүлэх явцад анхлан хэргийг шалгасан мөрдөгчөөр хэргийг дуусгуулах, аль болох мөрдөгчийг солихгүй байхад онцгой анхаарч харин түүнд мэргэжлийн туслалцаа дэмжлэгийг тухай бүр байнга үзүүлж, шаардлагатай арга хэмжээг цаг тухайд нь авч хэрэгжүүлж байх нь чухал юм.

5. Хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааны явц байдлын талаархи мөрдөгчийн танилцуулгыг удирдлагын бүрэлдхүүний хүрээнд сонсож мэргэжлийн зөвөлгөө өгөх. Мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах эрх хэмжээг хэрэгжүүлэх хамгийн оновчтой хэлбэрийн нэг нь хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагааны явц байдлын талаар уг хэргийг шалгаж

байгаа мөрдөгчийн танилцуулгыг удирдлагын бүрэлдхүүний хүрээнд сонсож түүнд мэргэжлийн зөвөлгөө өгөх явдал юм. Энэхүү мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх ажиллагаа нь хэдийгээр хууль эрх зүйн орчинд Эрүүгийн хэргийг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд тусгагдаагүй ч мөрдөгчийн өөрийн санаачлагаар эсвэл мөрдөх албаны даргын буюу захиргааны санаачлагаар хэрэгжиж мөрдөгчид уг хэрэгт анхаарвал зохих асуудлын талаар мэргэжлийн зөвөлгөө, туслалцаа үзүүлснээрээ мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх бусад эрх зүйн хэлбэрээс давуу талтай байж болох юм.

Дүгнэлт

Мөрдөн шалгах ажиллагааны эхний шатанд гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлоход чиглэсэн хойшлуулшгүй ажиллагааг явуулсаны дараа хэрэг дээр цугларсан нотлох баримтын хүрээнд уг хэрэгт цаашид хийгдэх ажиллагааны талаар илтгэх хуудас бичиж удирдлагын бүрэлдхүүнд танилцуулж улмаар шаардлагатай бол мэргэжлийн туслалцаа дэмжлэг авах хүсэлтээ танилцуулж шийдвэрлүүлэх ёстой. Мэдээж хэрэг дээр цаашид хийгдэх ажлын цар хүрээ, хэргийн шалгалтын онцлог, ээдрээ, төвөгтэй байдал зэрэг нь нэг мөрдөгч дангаараа шалгах боломжгүй нөхцөл байдал үүссэн үед мэргэжлийн удирдлагыг шуурхай хэрэгжүүлэх үүднээс хэрэгт мөрдөн шалгах ажлын хэсэг байгуулан ажиллах шийдвэрийг удирдлагаас шийдвэрлэж болох юм. Илрээгүй ноцтой хэрэг болон олон үйлдэлтэй, цаашид мөрдөн шалгах ажиллагаанд хүндрэл үүсч болохуйц хэргийн нөхцөл байдлын талаар мөрдөгч танилцуулж байгаа тохиолдолд мөрдөх албаны нэгж, тасаг, хэлтэс, газрын дарга болон бусад дэмжлэг үзүүлэх чиг үүрэг бүхий нэгж албаны дарга уг хэргийг онцгой анхааралдаа авч өдөр тутмын мэргэжлийн туслалцаа, дэмжлэг үзүүлэх арга

хэмжээг авч ажиллах шаардлагатай болдог. Тухайн хэрэгт хийгдсэн ажиллагаа болон цаашид хийгдэх ажиллагааны төлөвлөлтийн талаархи мөрдөгчийн сонсголтой албаны дарга өдөр бүр танилцаж биечлэн заавар, зөвлөгөө өгч мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэн, удирдлагаар хангаж ажиллах ёстой.

Санал

Мөрдөн шалгах ажиллагааны чанар, мөрдөгчийн ур чадварыг дээшлүүлэх, түүнчлэн мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах албаны даргын эрх хэмжээний бодит хэрэгжилтийг хангахад чиглэсэн дараах саналыг дэвшүүлж байна.

Шинэчлэл нэрийн дор бүтэц, зохион байгуулалтын өөрчлөлт удаа дараа хийх нь мөрдөн шалгах ажиллагааны чанарт сөргөөр нөлөөлж мөрдөгчийн тогтвор суурьшилтай ажиллах хүсэлт эрмэлзмэл багасч байгааг анхаарч үр дүнтэй ажил зохион байгуулах. Үүнд:

1. Мөрдөх албаны нэгж, тасаг, хэлтсийн даргын албан тушаалд мэргэжлийн, дадлага, туршлагатай алба хаагчийг сонгон шалгаруулалтаар дэвшүүлэн томилох мерит зарчмыг тууштай баримтлан ажиллах.

2. Мөрдөгчийн эрх зүйн мэдлэг, ур чадварыг дээшлүүлэхэд онцгой анхаарч, гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлох ажиллагаанд он удаан жил оршиж байгаа хоцрогдсон арга барилаас түргэн салж, түүний оронд орчин үеийн, шинжлэх ухаан техникийн дэвшлийн ололт, амжилтыг гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлох ажиллагаанд түргэн нэвтрүүлэх, түүнд мөрдөгч нарыг сургаж, дадлагажуулах.

3. Мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах ажлыг шинэ шатанд гаргаж орчин үеийн менежментийн удирдлагын арга барилтай хослуулан хөгжүүлэх.

4. Мөрдөгчийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангах

ажлын үндсийн нэг нь мөрдөгч нэг бүрийн ажиллах нөхцөл боломжийг хангахад чиглэсэн зохион байгуулалтын арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх явдал бөгөөд үүнийг тодорхой хөрөнгө, төсөв гаргаж шуурхай шийдвэрлэх.

5. Мөрдөх албаны даргын удирдлага дор ажиллах мөрдөгчийн тооны дээд хязгаарыг тодорхой болгож, мөрдөгч бүрийг мэргэжлийн удирдлагаар бүрэн дүүрэн хангаж ажиллах бололцоо, нөхцлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

- Монгол Улсын Үндсэн хууль.
- Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хууль.

- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/.

- Цагдаагийн албаны тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/.

- Цагдан хорихоор таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан яллагдагчийн эрүүгийн хэрэгт мөрдөн байцаах хэлтэс, тасгийн даргаас хяналтыг хэрэгжүүлэх журмыг батлах тухай УМБГ-ын даргын 2005 оны 4 дүгээр сарын 5-ны өдрийн 45 тоот тушаал /Мөрдөн байцаах албаны даргын үйл ажиллагааг зохицуулж буй эрх зүйн актуудын эмхтгэл. – УБ.: УМБГ. 2010.

- Хүний амь нас хохирсон онц хүнд гэмт хэргийн газрын үзлэгт нутаг дэвсгэрийн мөрдөн байцаах тасгийн дарга болон УМБГ-ын харъяа хэлтсийн дарга биечлэн оролцох журмын тухай УМБГ-ын даргын 2006 оны 2 дугаар сарын 23-ны өдрийн 25 тоот тушаал /Мөрдөн байцаах албаны даргын үйл ажиллагааг зохицуулж буй эрх зүйн актуудын эмхтгэл. – УБ.: УМБГ. 2010.

- Б.Цэрэнбалтав,
Б.Амарбаясгалан. Прокурорын хяналт. – УБ.: “Хөх судар принтенг

ХХК” хэвлэлийн газар. 2004. 434 хуудас.

- Ё.Сагсай. Мөрдөн байцаах ажлын чанар үр дүнг тодорхойлоход прокурорын хяналтын гүйцэтгэх үүрэг, үр нөлөө. УЕПГ-ын дэргэдэх Мөрдөн байцаах алба байгуулагдсаны 10 жилийн ойд

зориулсан эрдэм шинжилгээний бага хурлын илтгэл. Эх сурвалж, холбоос: <http://epmba.gov.mn>

- Ж.Бямбадорж. Мөрдөн байцаалтын арга нь хэвээрээ байна. Эх сурвалж, холбоос: <http://mn-nhrc.org/index.php?newsid=5420>